

ՎԵՐԱՔՆՆԻՉ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ- ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Վահագն Գրիգորյան

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

Վերաքննիչ դատարանի կազմակերպական-կարգադրիչ լիազորություններ հասկացությունն ընդգրկում է վերաքննիչ դատարանի իրավունքների և պարտականությունների մի շրջանակ, որը կանխորոշում է վերաքննիչ վարույթ հարուցելու, վերաքննիչ բողոքի քննությունը նախապատրաստելու, մասամբ նաև՝ բողոքի բուն քննության ընթացքը: Այս լիազորությունների իրականացմամբ վերաքննիչ դատարանը պատասխան ռեակցիա է տալիս գործին մասնակցող անձանց՝ իրավական հետևանքներ առաջացնող գործողություններին¹:

Վերաքննիչ դատարանի բոլոր կազմակերպական-կարգադրիչ լիազորությունները պատկանում են գործառության լիազորությունների թվին: Դրանք կամ ուղղված են վերաքննիչ վարույթը հարուցելուն, կամ հետապնդում են առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի վերանայումը կազմակերպելու և գործի քննության արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակ²:

Վերաքննիչ դատարանն իր կազմակերպական-կարգադրիչ լիազորությունների միջոցով անմիջականորեն չի ազդում բողոքարկման առարկայի վրա: Այս լիազորությունների իրականացումը կախված չէ այն հանգամանքից, թե ինչպիսի դատական ակտ է բողոքարկվել: Դրանք հավասարապես իրականացվում են թե՛ վճիռների, թե՛ որոշումների դեմ բերված վերաքննիչ բողոքների քննության ընթացքում³:

Վերաքննիչ դատարանի կազմակերպական լիազորությունների շարքում կարելի է առանձնացնել՝ 1) վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելը, 2) առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների գնահատման արդյունքում նոր փաստ հաստատելը կամ փաստը հաստատված չհամարելը, 3) գործի քննությունը հետաձգելը, 4) գործի վարույթը կասեցնելը⁴ և այլն:

Վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելը. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի⁵ 214-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու հիմքերի բացակայության դեպքում վերաքննիչ դատարանը կայացնում է վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշում:

Վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու հետևանքն են վերաքննիչ վարույթի հա-

¹ Տե՛ս **Кузнецов П.У.** Возбуждение кассационного производства по гражданским делам, էջ 9; **Тимофеев Ю.А.** Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы, М.: "Волтерс Клувер", 2008, էջ 82:

² Տե՛ս **Հովհաննիսյան Վ.Վ.**, Վերաքննության կարգով դատական ակտերի վերանայման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2013, էջեր 281-282:

³ Տե՛ս **Тимофеев Ю.А.** Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы. Дисс. ... к.ю.н., Екатеринбург, 2008, էջ 96:

⁴ Տե՛ս **Հովհաննիսյան Վ.Վ.**, նշված աշխատ., էջեր 281-282:

⁵ Ընդունվել է 17.06.1998թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998/20(53), 09.09.1998թ.: Այսուհետ՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը կամ ՔԴՕ:

րուցումը և բողոքարկված դատական ակտի վերանայումը¹:

ՔԴՕ-ի 214-րդ (վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը), 213-րդ (վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելը) և 210-րդ (վերաքննիչ բողոքի ձևը և բովանդակությունը) հոդվածների համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու լիազորությունը սերտորեն փոխկապակցված է վերաքննիչ դատարանի այնպիսի լիազորությունների հետ, ինչպիսիք են.

- բաց թողնված դատավարական ժամկետի վերականգնումը (այն դեպքում, երբ բողոք բերած անձը բաց է թողել բողոք բերելու համար օրենքով սահմանված ժամկետը),

- պետական տուրքի վճարման հետ կապված արտոնությունների տրամադրումը (այն դեպքում, երբ բողոք բերած անձը ներկայացրել է նման միջնորդություն)²:

Բաց թողնված ժամկետի վերականգնումը. դատավարական ժամկետը օրենքով սահմանված կամ դատարանի կողմից նշանակված որոշակի ժամանակահատված է, որի ընթացքում դատարանը և գործին մասնակցող անձինք իրավունք ունեն (պարտավոր են) կատարել օրենքով նախատեսված դատավարական գործողություններ:

Բողոքարկման համար սահմանված դատավարական ժամկետների բացթողումը հանգեցնում է դատական ակտի բողոքարկման իրավունքի կորստի, սակայն այս կանոնից կան բացառություններ. բողոքարկման իրավունքը կարող է վերականգնվել, եթե բողոքարկման ժամկետը բաց է թողնվել դատարանի մեղքով կամ օբյեկտիվ հանգամանքների ուժով, որոնք կախված չեն բողոք բերող անձի կամքից³: Դատավարական ժամկետները բաց թողնելու հնարավոր պատճառներն օրենքով օբյեկտիվորեն կանխորոշված չեն, որպիսի պայմաններում այդ պատճառները գնահատելու և արդյունքում ժամկետի բացթողումը հարգելի կամ անհարգելի ճանաչելու դատարանի լիազորությունը կրում է հայեցողական բնույթ:

«Սահմանադրական դատարանն ամրագրել է, որ դատավարական ժամկետները բաց թողնելու պատճառների գնահատման հիմքում պետք է լինեն իրավական չափանիշներ՝ բացառելով կամային ու չհիմնավորված որևէ մոտեցում: Այդ լիազորությունը պետք է իրականացվի դատարանի՝ օրենքով նախատեսված լիազորությունների շրջանակներում, բոլոր անձանց համար միակերպ ընկալելի հիմքերով⁴:

«Սահմանադրական դատարանն իր թիվ ՍԴՌ-1052 որոշմամբ ամրագրել է,

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., նշված աշխատ., էջ 282:

² «Վճռաբեկ դատարանն իր թիվ ԱՐԱԴ/0043/02/12 քաղաքացիական գործով կայացրած որոշմամբ սահմանել է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ գործին մասնակցող անձի կողմից ներկայացվել է պետական տուրքի վճարումը տարածանկետելու վերաբերյալ միջնորդություն, դատարաններն այն պետք է քննարկեն և այդ հարցով որոշում կայացնեն որպես պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու վերաբերյալ միջնորդություն: Իսկ թիվ 3-734 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով «Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշումից հետևում է, որ վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի ոչ միայն հետաձգել կամ տարածանկետել պետական տուրքի վճարումը կամ նվազեցնել դրա չափը, այլև գործին մասնակցող անձին ազատել բողոքի ներկայացման համար պետական տուրքի վճարումից (թե՛ն ՔԴՕ-ի 210-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նման հնարավորություն ուղղակիորեն նախատեսված չէ):

³ Տե՛ս Тимофеев Ю.А. Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы. Дисс. ... к.ю.н., Екатеринбург, 2008, էջ 114:

⁴ Տե՛ս «Սահմանադրական դատարանի 22.04.2008թ. թիվ ՍԴՌ-752 որոշումը:

որ բողոքարկվող դատական ակտը փաստացի ուչ ստանալու դեպքում բաց թողնված ժամկետն իրավունքի ուժով (ex jure) պետք է համարվի հարգելի: Այսինքն, դատական ակտը օրենքով նախատեսված ժամկետից ուչ ստանալը հիմք է հանդիսանում բողոքարկման ժամկետի բացթողումը հարգելի ձանաչելու և բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու համար: Նույն որոշման մեջ ՀՀ սահմանադրական դատարանը նշել է, որ բողոքարկման ժամկետի բացթողումը և դատական ակտն ուչ ստանալը պետք է տեղի ունենան անձի կամքից անկախ հանգամանքներում¹:

Նշված խնդրին անդրադարձել է նաև ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը իր թիվ 36 որոշմամբ.

- դատարաններին պարզաբանել, որ բողոքարկման բաց թողած ժամկետների վերականգնման վերաբերյալ դիմումները քննության առնելիս պետք է մանրամասն հետազոտվեն ժամկետների բացթողնման պատճառները,

- սահմանել, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ ժամկետը բաց է թողնվել բողոք բերողի կամքից անկախ պատճառներով (հիվանդություն, անհաղթահարելի ուժ, դատական ակտերի կայացման մասին ոչ իր մեղքով անտեղյակ լինելը և այլն), ժամկետի բացթողումը պետք է ձանաչել հարգելի,

- սահմանել, որ, որպես կանոն, բողոքարկման բաց թողնված ժամկետը պետք է դիտվի հարգելի և վերականգնվի նաև այն դեպքում, երբ ժամկետը բաց է թողնվել դատարանի կողմից դատական ակտի պատճենը օրենքով նախատեսված ժամկետից ուչ հանձնելու պատճառով²:

Ինչ վերաբերում է վերաքննիչ դատարանի կողմից պետական տուրքի վճարման հետ կապված արտոնությունների տրամադրմանը, ապա այդ հարցին մեր կողմից առանձին անդրադարձ չի կատարվի, քանի որ թե՛ ընդհանուր իրավասության, թե՛ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների համար այս լիազորության կիրառման հիմքերը նույնն են (առանց որևէ առանձնահատկության): ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում մի շարք անգամներ անդրադարձել է այդ հիմքերին³:

Վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը պետք է կայացվի վերաքննիչ բողոք բերելու **վերջնաժամկետը լրանալուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում:**

Նշված ձևակերպումը լիովին արդարացված է, երբ խոսքն օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտերի բողոքարկման մասին է, սակայն առաջացնում է որոշակի բարդություններ այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը ներկայացվում է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի դեմ: Մասնավորապես, օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի դեմ վերաքննիչ բողոք կարող է բերվել.

- այն դեպքում, երբ բողոք բերած անձը բաց է թողել վերաքննիչ բողոք բերելու համար օրենքով սահմանված ժամկետը, ներկայացրել է համապատասխան ժամկետի բացթողումը հարգելի համարելու վերաբերյալ միջնորդություն, և այն բավարարվել է վերաքննիչ դատարանի կողմից (ՔԴՕ-ի 207-րդ հոդվածի 6-րդ մաս),

- այն բացառիկ դեպքերում, երբ ընդհանուր իրավասության դատարանը թույլ է տվել նյութական կամ դատավարական իրավունքի այնպիսի հիմնարար խախտումներ, որի պատճառով ընդունված դատական ակտը խաթարում է արդարադատության բուն էությունը (ՔԴՕ-ի 207-րդ հոդվածի 7-րդ մաս),

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի 16.10.2012թ. թիվ ՍԴՈ-1052 որոշումը:

² Տե՛ս ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի 2000թ. դեկտեմբերի 22-ի N 36 որոշումը:

³ Տե՛ս օրինակ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 10.04.2009թ. որոշումը՝ թիվ ԿԴ/0338/02/08 քաղաքացիական գործով, և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 07.08.2013թ. որոշումը՝ թիվ ԱՐԱԴ/0043/02/12 քաղաքացիական գործով:

- գործին մասնակից չդարձված անձի կողմից, ում իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ ընդհանուր իրավասության դատարանը վճիռ է կայացրել (ՔՂՕ-ի 5-րդ մաս):

Վերը նշված երեք դեպքերում անհասկանալի է, թե ինչ ժամանակահատվածում պետք է վերաքննիչ դատարանը վարույթ ընդունի ներկայացված վերաքննիչ բողոքը: Առաջին և երկրորդ դեպքերում բողոքը ներկայացնելու պահին բողոք բերելու համար սահմանված ժամկետը պարտադիր լրացած է լինում (ընդ որում, չի բացառվում, որ լրացած լինի նաև վերջնաժամկետը լրանալու պահից հոսող մեկամսյա ժամկետը): Ինչ վերաբերում է վերը նշված երրորդ դեպքին, ապա այս դեպքում էլ գործնականում դժվար է հստակ ամրագրել վերաքննիչ բողոք բերելու վերջնաժամկետը լրանալու պահը (վերաքննիչ բողոքը կարող է բերվել այն օրվանից սկսած՝ երեք ամսվա ընթացքում, երբ բողոք բերած անձն իմացել է կամ կարող էր իմանալ բողոքարկվող դատական ակտի կայացման մասին):

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է ՔՂՕ-ում ամրագրել այնպիսի մի նորմ, որը վերը նշված դեպքերի համար կսահմանի վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշում կայացնելու այլ ժամկետ: Առաջարկում ենք ՔՂՕ-ի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասը լրացնել հետևյալ նախադասությամբ. *«Սույն օրենսգրքի 207-րդ հոդվածի 5-րդ, 6-րդ և 7-րդ մասերով նախատեսված դեպքերում վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելու մասին որոշումը կայացվում է վերաքննիչ բողոքը ներկայացնելու պահից սկսած մեկամսյա ժամկետում»:*

Գործի վարույթը կասեցնելը. գործի վարույթի կասեցման օրենսդրական հիմքերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանց առկայության դեպքում քաղաքացիական գործի քննությունը ժամանակավորապես չդադարեցնելը կարող է դատական սխալի տեղիք տալ: Ուստի գործի վարույթի կասեցումը գործի ճիշտ և արդյունավետ քննելուն ուղղված «ժամանակավոր միջոցառում» է, որը հետապնդում է օրինական և հիմնավորված դատական ակտ կայացնելու նպատակ, ինչպես նաև ուղղված է գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը: Գործի վարույթը կասեցնելը քաղաքացիական դատավարությունում ունի կազմակերպական նշանակություն, թեև այն պարունակում է գործի քննությունն արգելակող որոշ տարրեր: Կասեցման արգելակող կողմն ընդամենը ժամանակավոր է դադարեցնում առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտի վերաքննությունը՝ միաժամանակ հետապնդելով գործի ճիշտ քննության և գործին մասնակցող անձանց իրավունքների լիարժեք իրացումն ապահովելու նպատակ¹:

ՔՂՕ-ի 221-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ գործի վարույթը կասեցնելու հիմքերի առկայության դեպքում վերաքննիչ դատարանը կարող է կասեցնել գործի վարույթը:

Գտնում ենք, որ վերը նշված իրավանորմում առկա «կարող է կասեցնել» ձևակերպումը բավականին խնդրահարույց է: ՔՂՕ-ի 105-րդ հոդվածը սահմանում է գործի վարույթը կասեցնելու պարտադիր հիմքերը, իսկ սույն օրենսգրքի 106-րդ հոդվածով սահմանված են գործի վարույթը կասեցնելու ոչ պարտադիր հիմքերը: Մինչդեռ ՔՂՕ-ի 221-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ձևակերպումից բխում է, որ գործի վարույթը կասեցնելը վերաքննիչ դատարանի համար բացառապես իրավունք է, այլ ոչ թե պարտականություն (անգամ այն դեպքում, երբ առկա են գործի վարույթը կասեցնելու

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., Վերաքննության կարգով դատական ակտերի վերանայման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, Եր.: ԵՊՀ իրատ., 2013, էջեր 282-283:

պարտադիր հիմքերը): Այսինքն, անգամ գործի վարույթը կասեցնելու պարտադիր հիմքերի առկայության դեպքում վերաքննիչ դատարանը կարող է, այլ ոչ թե պարտավոր է կասեցնել գործի վարույթը:

Հետևաբար, վերաքննիչ դատարանի կողմից գործի վարույթը կասեցնելու լիազորությունը ՔՂՕ-ում ամրագրված է որպես ամեն դեպքում հայեցողական բնույթ ունեցող լիազորություն: Մինչդեռ ՀՀ ՔՂՕ-ով նախատեսված են գործի վարույթը կասեցնելու թե՛ պարտադիր, թե՛ ոչ պարտադիր հիմքեր¹:

Նշված թերությունը շտկելու նպատակով առաջարկում ենք ՔՂՕ-ի 221-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ավելացնել հետևյալ նախադասությունը. «*Գործի վարույթը կասեցնելու պարտադիր հիմքերի առկայության դեպքում վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է կասեցնել գործի վարույթը*»:

Նոր ապացույց ընդունելը և նոր փաստ հաստատելը. վերաքննիչ ատյանի դատարաններն իրավունք ունեն հետազոտել նոր ապացույցներ և հաստատել նոր փաստեր: Այս լիազորությունները վերաքննիչ ատյանի դատարանների համար տարբեր երկրներում սահմանված են տարբեր ծավալներով՝ պայմանավորված նաև այդ երկրում գործող վերաքննության տեսակով²:

Նոր ապացույց ընդունելը. վերաքննիչ ատյանի դատարանին ներկայացված ապացույցներն հաճախ ունակ են արմատապես փոփոխելու վերաքննիչ դատարանի դիրքորոշումը վիճելի իրավահարաբերության էության վերաբերյալ՝ ի տարբերություն առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտում շարադրված դիրքորոշման³:

Ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանն իրավունք չունի նոր ապացույց ընդունելու և բողոքը քննելիս հիմնվում է միայն այն ապացույցների վրա, որոնք ներկայացվել են առաջին ատյանի դատարանին:

ՔՂՕ-ի 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է գործը և այն ուղարկում համապատասխան առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր թիվ ԱՎԴ1/0381/02/11, թիվ ՀՔԴ3/0049/02/08 և թիվ ԳԴ4/0092/02/11 քաղաքացիական գործերով կայացրած որոշումներում քննարկել է վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր ապացույցի ընդունելիության պայմանները:

Թիվ ԱՎԴ1/0381/02/11 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է, որ վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր ապացույց ընդունելու չափանիշները հետևյալն են.

- նոր ներկայացվող ապացույցը պետք է էական նշանակություն ունենա գործի լուծման համար,

- նոր ներկայացվող ապացույցն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում պետք է օբյեկտիվորեն առկա եղած լինի,

- նոր ներկայացվող ապացույցն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում պետք է ներկայացված չլինի կողմի կամքից անկախ պատճառներով⁴: ՀՀ

¹ Տե՛ս Հովհաննիսյան Վ.Վ., նշված աշխատ., էջ 325:

² Տե՛ս **Караваева Е.В.** Вопросы апелляционного производства в гражданском процессе. Дисс. ... к.ю.н., Саратов, 2005, էջ 65:

³ Տե՛ս **Грязева В.В.** Апелляция в арбитражном процессе. Дисс. ... к.ю.н., Москва, 2005, էջ 53:

⁴ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 25.12.2012թ. որոշումը թիվ ԱՎԴ1/0381/02/11 քաղաքացիական գործով:

վճռաբեկ դատարանի կողմից նույնանման եզրահանգումներ են կատարվել նաև թիվ ՀՔԴ3/0049/02/08 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ¹:

Ի լրումն վերը նշվածի թիվ ԳԴ4/0092/02/11 քաղաքացիական գործով կայացված որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը սահմանել է նաև, որ եթե ապացույցը առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ներկայացնելու համար արգելքներ չեն եղել, ապա այն վերաքննիչ դատարանի կողմից ընդունվել չի կարող: Կողմերի կամքից անկախ ապացույցը չներկայացնելը կարող է պայմանավորված լինել օբյեկտիվ հանգամանքներով, որի արդյունքում կողմը չի կարողացել ձեռք բերել և ներկայացնել այն առաջին ատյանի դատարանում կամ դատարանի այնպիսի գործողություններով, որոնցով վերջինս անհիմն մերժել է ապացույցի կցումը գործի նյութերին կամ այն ձեռք բերելու վերաբերյալ կողմի միջնորդությունը, կամ դատավարական իրավունքների խախտման պայմաններում կողմը հնարավորություն չի ունեցել դատարան ներկայացնելու այդ ապացույցը²:

Այսպիսով, վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր ապացույցներ ընդունելու ընդհանուր կանոնը հետևյալն է. դրանք կարող են ընդունվել միայն այն դեպքում, եթե առաջին ատյանի դատարանում չեն ներկայացվել հարգելի (գործին մասնակցող անձի կամքից անկախ, օբյեկտիվ) պատճառներով: Այս հիմնադրույթի հիման վրա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներով ամրագրել է վերաքննիչ վարույթում նոր ապացույցի ընդունելիության հարցը կարգավորող կանոններ:

Այդուհանդերձ, գտնում ենք, որ վերը նշված հիմնադրույթից և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից սահմանված կանոններից անհրաժեշտ է կատարել բացառություններ հետևյալ դեպքերում.

1. Երբ նոր (լրացուցիչ) ապացույցը վերաբերում է ոչ թե վերաքննիչ բողոքին, այլ՝ վերաքննիչ դատարանին ներկայացվող միջնորդություններին և հիմնավորում է այդ միջնորդությունների հիմքում դրված փաստերը: Խոսքը վերաբերում է, օրինակ, ինքնաբացարկ հայտնելու միջնորդությանը, գործի վարույթը դատական ակտի վերաքննության ընթացքում ծագած հիմքով կասեցնելու վերաբերյալ միջնորդությանը, գործի վարույթը դատական ակտի վերաքննության ընթացքում ծագած հիմքով կարճելու վերաբերյալ միջնորդությանը, գործի քննությունը հետաձգելու մասին միջնորդությանը և այլն: Նշված և նմանատիպ այլ դեպքերում նոր (լրացուցիչ) ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքը վերաքննիչ դատարանի կողմից չպետք է սահմանափակվի:

2. Երբ նոր (լրացուցիչ) ապացույցը վերաբերում է վերաքննիչ դատարանում կողմի դատական ծախսերին:

Լրացուցիչ ապացույցների ընդունման ժամանակ վերաքննիչ դատարանը պետք է նախ և առաջ պարզի այդ ապացույցներն առաջին ատյանի դատարանին չներկայացվելու պատճառները, այդ պատճառներին տա իրավական գնահատական և պարզի դրանց հարգելի կամ ոչ հարգելի լինելը: Եթե պատճառները ճանաչվում են ոչ հարգելի, ապա լրացուցիչ ապացույցները չեն կարող ընդունվել, սակայն պատճառը հարգելի համարելը նույնպես բավարար հիմք չէ ապացույցն ընդունելու համար, քանի որ լրացուցիչ ապացույցները պետք է բավարարեն թույլատրելիության, վերաբերելիու-

¹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 02.04.2010թ. որոշումը թիվ ՀՔԴ3/0049/02/08 քաղաքացիական գործով:

² Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 23.03.2012թ. որոշումը թիվ ԳԴ4/0092/02/11 քաղաքացիական գործով:

թյան և արժանահավատության չափանիշներին¹:

Ինչ վերաբերում է «հարգելի պատճառներ» հասկացությանը, դրանց տակ սովորաբար նկատի են ունեցվում հանգամանքներ, որոնք օբյեկտիվորեն խոչընդոտում են որոշակի գործողությունների կատարումը²:

Որպես այդպիսի պատճառներ՝ գրականության մեջ նշվում են՝

1. առաջին ատյանի դատարանի անհիմն հրաժարումը ապացույցն ընդունելուց և հետազոտելուց,

2. առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ տվյալ ապացույցի բացակայությունը գործին մասնակցող անձի մոտ,

3. գործին մասնակցող անձի՝ դատական նիստին իրենից անկախ (հարգելի) պատճառներով չմասնակցելը և տվյալ ապացույցը ներկայացնելու հնարավորությունից զրկված լինելը³: Ընդ որում, օրենքը չի պարունակում որևէ չափանիշներ առ այն, թե որ դեպքերում է անձը համարվում ապացույցները առաջին ատյանի դատարանին ներկայացնելու հնարավորությունից զրկված⁴:

Անդրադառնալով վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր ապացույցներ ընդունելու չափանիշներին՝ պետք է նշել նաև հետևյալը: ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում հստակ սահմանել է, որ վերաքննիչ դատարանին նոր ներկայացվող ապացույցն առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում պետք է օբյեկտիվորեն առկա եղած լինի, իսկ հակառակ դեպքում այն չի կարող ընդունվել վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Այսինքն, վերաքննիչ դատարանի կողմից որևէ պարագայում չի կարող ընդունվել այն ապացույցը (ապացուցման միջոցը), որն օբյեկտիվորեն առկա չի եղել առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ընթացքում և առաջացել կամ ստեղծվել է առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ավարտից հետո:

Մինչդեռ մենք գտնում ենք, որ այս հարցում առկա է տարբերակված մոտեցում կիրառելու անհրաժեշտություն: Առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ավարտից հետո ստեղծված ապացույցի ընդունելիության հարցը լուծելու նպատակով վերաքննիչ դատարանը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե արդյոք գործին մասնակցող անձի կողմից համապատասխան կամահայտնությունն դրսևորվելու և ջանքեր գործադրվելու դեպքում այդ ապացույցն օբյեկտիվորեն կարող էր ստեղծվել ավելի վաղ:

Եթե ապացույցն օբյեկտիվորեն չէր կարող ստեղծվել ավելի վաղ (ապացույցի՝ ավելի վաղ ստեղծումը որևէ կերպ կախված չէր ապացույցը ներկայացնող գործին մասնակցող անձի կամահայտնությունից և ջանքերից), ապա վերաքննիչ դատարանը պետք է ընդունի այն որպես նոր ապացույց: Եթե ապացույցը կարող էր ստեղծվել ավելի վաղ (ապացույցի՝ ավելի վաղ ստեղծումը կախված էր ապացույցը ներկայացնող գործին մասնակցող անձի կամահայտնությունից և ջանքերից), ապա վերաքննիչ դատարանը չպետք է ընդունի այն՝ որպես նոր ապացույց:

Նոր փաստ հաստատելը. քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների ծագման հիմքում ընկած են իրավաբանական փաստերը: Առանց իրավաբանա-

¹ Տե՛ս **Тимофеев Ю.А.** Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы. Дисс. ... к.ю.н., Екатеринбург, 2008, էջեր 85-86, 153:

² Տե՛ս Справочник по доказыванию в гражданском судопроизводстве / Под ред. **И. В. Решетниковой**, М.: Норма, 2005, էջ 435:

³ Տե՛ս **Тимофеев Ю.А.**, նշված աշխատ., էջ 152:

⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 41:

կան փաստերի ճշգրիտ հաստատման հնարավոր չէ խոսել անձի՝ դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման ապահովման և քաղաքացիական գործի ճիշտ լուծման մասին¹:

Իրավաբանական փաստերի հաստատման բնագավառում ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի լիազորություններն ամրագրված են ՔԴՕ-ի 219-րդ հոդվածում: Նշված հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի հաստատած փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանը հետազոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Վերը նշված նորմերի վերլուծությունը թույլ է տալիս կատարել հետևյալ սկզբունքային եզրահանգումները ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի քննարկվող լիազորության վերաբերյալ.

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված և գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող իրավաբանական փաստերի շրջանակը վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող է փոփոխվել միայն այն դեպքում, երբ բողոք բերած անձը վերաքննիչ բողոքում վիճարկում է դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը,

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված և գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստը վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող է փոփոխվել այն դեպքում, երբ առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել տվյալ փաստի հաստատման հարցում,

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված և գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող իրավաբանական փաստերի շրջանակը վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող է փոփոխվել այն դեպքում, երբ առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների շրջանակը բավարար է այդ փաստերի շրջանակը փոփոխելու համար: Հետևաբար, վերաքննիչ դատարանն իրավունք չունի փոփոխել առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը՝ հիմնվելով ՔԴՕ-ի 219-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիման վրա վերաքննիչ դատարան ներկայացված նոր (լրացուցիչ) ապացույցների վրա:

ՔԴՕ-ի 219-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերը գերծ չեն որոշակի թերություններից և խնդրահարույց հարցադրումներից: Մասնավորապես.

- առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող է փոփոխվել միայն դատարանի կողմից թույլ

¹ Стн **Чесовской Е.** Действует ли принцип объективной истины в гражданском процессе? // Российская юстиция. 2001, № 5, էջ 17:

տրված սխալի ակնհայտ լինելու դեպքում: Գտնում ենք, նման մոտեցումը բոլորովին արդարացված չէ. վերացման և շտկման են ենթակա առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված բոլոր, այլ ոչ թե՛ միայն ակնհայտ սխալները,

- անհասկանալի է, թե ինչու է վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի կողմից նոր փաստ հաստատելու լիազորությունը սահմանվել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի և՛ 3-րդ, և՛ 4-րդ մասերում,

- ստորադաս դատարանի կողմից հաստատման ենթակա, սակայն չհաստատված փաստը վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող է հաստատվել միայն այն դեպքում, երբ բողոք բերած անձն իր բողոքում վիճարկում է դատարանի կողմից տվյալ փաստի չհաստատումը: Մինչդեռ ՔԴՕ-ի 219 հոդվածի 4-րդ մասը նման պահանջ չի նախատեսում,

- անհասկանալի է, թե ինչու են վերաքննիչ դատարանի քննարկվող լիազորությունները սահմանված բացառապես իրավունքի, այլ ոչ թե պարտականության տեսքով: Օրենքով նախատեսված պայմանների առկայության դեպքում նշված լիազորությունների կիրառումը (առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստը չհաստատելը, առաջին ատյանի դատարանի կողմից չհաստատված փաստը հաստատելը) պետք է հանդիսանա վերաքննիչ դատարանի պարտականությունը:

Հետևաբար, գտնում ենք, որ ՔԴՕ-ի 219-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերը որոշակի խմբագրման կարիք ունեն: Առաջարկում ենք վերը նշված նորմերը վերաշարադրել հետևյալ բովանդակությամբ.

«3. Վերաքննիչ բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտով հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բողոքում վիճարկվում է որևէ փաստ, և վերաքննիչ դատարանը գործում առկա ապացույցների հետազոտման արդյունքում հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստը հաստատված համարելիս առաջին ատյանի դատարանը սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է հաստատված չհամարել առաջին ատյանի դատարանի հաստատած փաստը:

4. Եթե առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտով հաստատված չի համարել որևէ փաստ, որը պարտավոր էր հաստատված համարել՝ ելնելով գործում առկա ապացույցներից, ապա վերաքննիչ դատարանը պարտավոր է հաստատված համարել այդ փաստը, եթե բողոքում վիճարկվում է առաջին ատյանի դատարանի կողմից տվյալ փաստի չհաստատումը»:

Բացի այդ, առաջարկում ենք քննարկվող հոդվածը լրացնել հետևյալ բովանդակությունն ունեցող դրույթով.

«4.1. Սույն հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերով նախատեսված լիազորությունները վերաքննիչ դատարանի կողմից կարող են կիրառվել միայն այն դեպքում, եթե առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա հնարավոր է նման եզրահանգումներ կատարել: Վերաքննիչ դատարանը չի կարող կիրառել սույն հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասով սահմանված լիազորությունները՝ հիմնվելով վերաքննիչ դատարան ներկայացված նոր ապացույցների վրա»:

Առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը փոփոխելու վերաքննիչ դատարանի լիազորությունը սերտորեն կապված է վերաքննիչ դատարանի կողմից ապացույցների հետազոտման և զնահատման գործընթացի հետ: Վերաքննիչ դատարանին առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը փոփոխելու լիազորության տրամադրումը ենթադրում է, որ վերաքննիչ դատարանը նույնպես պետք է ունենա գործում առկա ապացույցները

կրկնակի հետազոտելու և զնահատելու հնարավորություն: Այն դեպքում, երբ վերաքննիչ բողոքը ներկայացվել է գործում առկա ապացույցները սխալ զնահատված լինելու և փաստական հանգամանքները ոչ ճիշտ կամ թերի հաստատված լինելու հիմքով, վերաքննիչ դատարանը, բողոքի հիմնավորվածությունը պարզելու նպատակով, պետք է վերանայի գործի փաստական կողմը, ինչը ենթադրում է ապացույցների վերազնահատում, ինչն էլ իր հերթին ենթադրում է դրանց հետազոտում վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Մինչդեռ ԲԴՕ-ի 217-րդ հոդվածը (որը սահմանում է վերաքննիչ դատարանում գործի քննության կարգը) չի պարունակում որևէ դրույթ վերաքննիչ դատարանում ապացույցների հետազոտման ընթացակարգի մասին, ինչը, մեր կարծիքով, հիմնավորված չէ:

Անդրադառնալով առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի շրջանակը փոփոխելու լիազորությանը հետաքրքրական է նշել, որ Անգլիայում տվյալ լիազորության կիրառումը պրակտիկայում կախման մեջ է դրված այն հանգամանքից, թե ինչպիսի ապացույցների հետազոտման հիման վրա է հաստատվել այդ փաստը: Ենթադրվում է, որ վերաքննիչ դատարանը խուսափում է այն փաստերը փոփոխելուց, որոնք հաստատվել են վկաների ցուցմունքների հիման վրա¹: Տրամաբանությունը այն է, որ վերաքննիչ դատարանը վկաների հարցաքննություն (վկայի ցուցմունքի հետազոտություն) չի իրականացնում, հետևաբար օժտված է դրանց հիման վրա հաստատված փաստերի իսկությունը ստուգելու միայն սահմանափակ հնարավորություններով:

ПРОБЛЕМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ОРГАНИЗАЦИОННО- РАСПОРЯДИТЕЛЬНЫМИ ПОЛНОМОЧИЯМИ АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА РА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Ваагн Григорян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕрГУ

Статья посвящена ряду проблем, связанных с организационно-распорядительными полномочиями апелляционного суда РА. В статье рассмотрены вопросы, связанные с принятием апелляционной жалобы к производству апелляционного суда, а также проблемы касающиеся приостановления производства по делу апелляционным судом в стадии апелляции.

В статье также рассмотрены проблемы, касающиеся принятия новых доказательств и установки новых фактических обстоятельств апелляционным судом. В результате автор предлагает внести несколько поправок к Гражданско-процессуальному кодексу РА.

¹ Stu Система гражданского процесса Англии: судеб. разбирательство, медиация и арбитраж / Нил Эндрюс, пер. с англ., под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012, էջեր 217-218:

PROBLEMS ASSOCIATED WITH THE ORGANIZATIONAL AND REGULATORY AUTHORITIES OF THE COURT OF APPEAL OF RA IN CIVIL PROCEEDINGS

Vahagn Grigoryan

Post-graduate student of the YSU

Chair of Civil Procedure

The article is devoted to a number of issues related to organizational and regulatory powers of the Court of Appeal of RA. The problems related to admission of the appeal by the Court of Appeal of RA as well as issues relating to the suspension of the proceedings by the Court of Appeal are discussed in this article.

The article also deals with the problems related to the acceptance of new evidence by the Court of Appeal and establishment of new facts by the Court of Appeal. As a result, the author suggests several amendments to the Civil Procedure Code of RA.

Բանալի բառեր` վերաքննիչ դատարանի գործառնության լիազորություններ, վերաքննիչ դատարանի կազմակերպական-կարգադրիչ լիազորություններ, վերաքննիչ բողոքը վարույթ ընդունելը, գործի վարույթը կասեցնելը, վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր ապացույց ընդունելը, վերաքննիչ դատարանի կողմից նոր փաստ հաստատելը:

Ключевые слова: функциональные полномочия апелляционного суда, организационно-распорядительные полномочия апелляционного суда, принятие апелляционной жалобы к производству, приостановление производства по делу, принятие новых доказательств апелляционным судом, установка новых фактических обстоятельств апелляционным судом.

Key words: functional authorities of the Court of Appeal, organizational and regulatory powers of the Court of Appeal, admission of the appeal, suspension of the proceedings, acceptance of new evidence by the Court of Appeal, establishment of new facts by the Court of Appeal.